

De «Leenbeurze» te Ieper (1534-1795)

Algemeen bekend is het reglement dat de Ieperse magistraat op 3 december 1525 uitvaardigde ter hervorming van de armenzorg in deze stad. Daardoor werden de inkomsten van de bestaande steunverlenende instellingen (de «dissen» of armentafels, de godshuizen en de fundaties) gecentraliseerd in een enige armenkas, de *Ghemeene Buerse* ¹. Vroeger werd het belang hiervan voor de vernieuwing van de armenzorg in de Zuidelijke Nederlanden enigszins overdreven. Het was nochtans geen uniek verschijnsel: in hetzelfde jaar had ook Bergen een gelijkaardig reglement uitgevaardigd en kort na 1525 volgden nog heel wat steden, waaronder Rijsel (1527), Oudenaarde (1529) en Valenciennes (1531) ². Wel uniek was de *Leenbuurse* ³ die in 1534 als eerste openbare stedelijke leenbank in onze streken, te Ieper werd opgericht. Pas een halve eeuw later, in 1573, werd het Ieperse voorbeeld voor het eerst nagevolgd met de instelling van de *Berch van*

1. *Forma subventionis pauperum quae apud Hyperas Flandrorum urbem viget (...)*, Antwerpen, 1531. - J. Nolf, *La réforme de la bienfaisance publique à Ypres au XVIe siècle*, (*Recueil de travaux publiés par la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Gand*, 45), Gent, 1915, pp. XXVIII-XXX en 20-26, dok. IV. - O. Mus, *Rijkdom en armoede. Zeven eeuwen leven en werken te Ieper*, in: *Prisma van de geschiedenis van Ieper*, Ieper, 1974, pp. 6 en 14-15.

2. P. Bonenfant, *Les origines et le caractère de la réforme de la bienfaisance publique aux Pays-Bas sous le règne de Charles-Quint*, in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, V (1926), pp. 887-904 en VI (1927), pp. 207-230.

3. Ook nog genoemd: *Stadts Buerse*, *Leenberg*, *Mons Pietatis*, *Berch van Charitaten* en *Berg van Goedertierenheyt*.

Charitaete te Brugge⁴. Een derde stedelijke leenbank zou tenslotte te Rijsel in 1607 gesticht worden⁵.

Openbare kassen voor pandlening werden al sedert de 15de eeuw in Spanje (*Arcas de Limosnas*) en in Italië (*Monti di Pietà*) opgericht om de woekerpraktijken zowel van de geprivilegieerde leentafelhouders als van de geheime pandleners tegen te gaan. De armen konden er in geval van plotse geldnood iets van hun schamele bezittingen verpanden. Aanvankelijk werd op het geleende geld geen intrest aangerekend, maar ca. 1500 werd in steeds meer van die leenbanken een intrest geheven⁶. In de Ieperse Leenbeurze beleende men intrestloos. Ook te Brugge en te Rijsel werd aan gratislening gedaan. Deze drie stedelijke banken van lening zijn in werking gebleven tot het einde van het *Ancien Régime*. Zij zijn er niet in geslaagd de partikuliere pandlening uit te schakelen. Dat gebeurde pas met de sedert 1618 in de meeste steden der Zuidelijke Nederlanden door Albrecht en Isabella ingestelde Bergen van Barmhartigheid, die meer commercieel ingesteld waren en waar van de beleners wél een intrest gevraagd werd⁷.

Dat de Ieperse Leenbeurze, onze oudste openbare leenbank, vrijwel onbekend gebleven is, komt hoofdzakelijk doordat bijna geen documenten bewaard zijn die ons over deze instelling inlichten. Het archief van de

4. P. Soetaert, *De «Berg van Charitate» te Brugge, een stedelijke leenbank (1573-1795). Bijdrage tot de geschiedenis van de kredietinstellingen in de Lage Landen, (Historische Uitgaven «Pro Civitate», reeks in-8°, nr. 40), Brussel, 1974.*

5. P. De Decker, *Etudes historiques et critiques sur les Monts-de-Piété en Belgique*, Brussel, 1844, pp. 51-52.

6. M. Weber, *Les origines des Monts-de-Piété, (Université de Strasbourg - Faculté de Droit)*, Rixheim, 1920, pp. 33-62.

7. Andere plannen en mislukte pogingen tot het inrichten van openbare pandhuizen ca. 1580 (Antwerpen), ca. 1586 (Gent, Mechelen en Luik) en in 1607 (Douai, Kortrijk en Mechelen) laten wij hier buiten beschouwing.

Leenbeurze, dat naast de stichtingsakte ⁸ en een 17de-eeuws handschrift over de geschiedenis van de Leenbeurze ⁹, ook de rekeningen van 1566 tot 1777 bevatte, benevens allerlei reglementen, twee registers van ontvangsten (1596-1662), inventarissen van de panden en stukken betreffende de schenkingen gedaan door particulieren, het personeel en de openbare verkopeningen van verlopen panden, is met het Ieperse Stadsarchief verloren gegaan in de Eerste Wereldoorlog ¹⁰. Slechts enkele losse stukken zijn tot ons gekomen: de rekeningen van 1727-1732 ¹¹ en van 1787-1798 ¹², twee afschriften van het reglement van 1607 ¹³, een *Memorie nopende de Leenbuurse* uit ca. 1735 ¹⁴ en de *Declaratie* door de magistraat van Ieper in 1787 naar Brussel gestuurd in

8. J.J. Lambin, *Nalezing of vervolg van de tydrekenkundige lyst van onuitgegevene handvesten, opene brieven en andere bescheiden, rustende onder de archieven der stad Ypre*, Ieper, 1829, p. 26, 1534, 19 aug.

9. *Project van d'institutie ofte narratif van d'oorsaecke van den Leenberg*. Cfr. P. De Decker, o.c., p. 31, n. 1.

10. I.L.A. Diegerick, *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux Archives de la ville d'Ypres*, dl. VI, Brugge, 1864, p. 296, nr. 2087; dl. VII, Brugge, 1868, p. 279, nr. 2597. E. De Sagher, *Notice sur les Archives communales d'Ypres et documents pour servir à l'histoire de Flandre du XIIIe au XVIIe siècle*, Ieper, 1898, p. 365. - Id., *Deuxième supplément à l'aperçu sommaire des diverses collections composant les Archives communales d'Ypres*, Ieper, 1910, p. 28.

11. A. Pinchart, *Inventaire des Archives des Chambres des Comptes*, dl. V, Brussel, 1879, p. 199, nr. 44639.

12. O. Mus, *Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare Onderstand Ieper. Oud Regime zonder de oorkonden (Bijdragen tot de Geschiedenis van de Liefdadigheidsinstellingen te Ieper, XI)*, Ieper, 1972, pp. 371-373, nr. 1542; zie ook nrs. 1540-1541.

13. Ch. Mussely, *Inventaire des Archives de la ville de Courtrai*, dl. II, Kortrijk, 1870, p. 181, nr. 644 (nu: Rijksarchief Kortrijk, *Stadscharters*, 644). - Rijksarchief Brugge, *Kasselrij Ieper*, bruine pakken, 6977.

14. Cfr. *supra*, n. 8. In het vervolg afgekort als *Memorie ca. 1735*.

antwoord op het edikt door Jozef II op 20 januari van dat jaar uitgevaardigd ¹⁵.

Het is aan de hand van deze schaarse bronnen dat wij hier willen proberen een korte schets te geven van de Leenbeurze. Op veel vragen zal geen afdoend antwoord kunnen worden gegeven: vanwaar komt in Vlaanderen de idee een armenleenbank op te richten?, heeft men zich door Italiaanse of door Spaanse voorbeelden laten inspireren ¹⁶?, heeft men met de oprichting van de Leenbeurze de armenzorgpolitiek van 1525 verder willen uitbouwen?, in welke mate werd door de Ieperse bevolking op deze instelling een beroep gedaan?

Enkele stukken die ons van bijzonder belang lijken, worden in bijlage uitgegeven. Van de eerste twee zijn de originelen verloren gegaan, maar gekollationeerde afschriften bleven bewaard. Het eerste dokument laat ons zien hoe, door wie en wanneer het voor de werking van de Leenbeurze vereiste kapitaal werd samengebracht. Het tweede, een reglement uit 1607, toont hoe de belening er georganiseerd was ¹⁷. Een derde bijlage bestaat uit een overzicht van de medio 1732 in de Leenbeurze aanwezige panden.

15. L.P. Gachard, *Inventaire des Archives des Chambres des Comptes, précède d'une notice historique sur ces anciennes institutions*, dl. I, Brussel, 1837, p. 361, nr. 1649. - H. Nelis, *Inventaire des Archives des Chambres des Comptes*, dl. VI Brussel, 1931, p. 83, nr. 46849. Dit laatste in het vervolg afgekort als *Declaratie 1787*.

16. De traditioneel aanvaarde kronologische prioriteit van de Italiaanse *Monti di Pietà* (Perugia, 1462) werd onlangs in vraag gesteld door te wijzen op de oprichting in 1431 van verschillende *Arcas de Limosnas* in de Spaanse bisdommen Burgos, Palencia en Calahorra, waar behoeftigen intrestloze leningen op pand konden aangaan. J. Lopez Yepes, *Historia urgente de Cajas de Ahorro y Montes de Piedad en Espana*, (*Publicaciones del Fondo para la Investigación Económica y Social de la Confederación Española de Cajas de Ahorro. Libros de Bolsillo*, 1), Madrid, 1973, pp. 11-15.

17. In beide stukken werden de afkortingen opgelost. Het reglement van 1607 werd uitgegeven naar het te Kortrijk bewaarde afschrift, daar het te Brugge bewaarde exemplaar hiervan een secundair afschrift is.

De oprichting van de Leenbeurze

Buiten Spanje en Italië is Nürnberg de eerste stad geweest waar een openbaar pandhuis werd ingesteld ¹⁸. In dezelfde stad werd in 1522 een reorganisatie van de armenzorg doorgevoerd die grote gelijkenis vertoont met het Ieperse reglement van 1525 ¹⁹. Hebben kontakten met Nürnberg Ieper geïnspireerd tot het oprichten van een leenbank? Of bestond er te Ieper een kring van humanisten die de idee van een openbaar pandhuis direkt uit het Zuiden importeerde ²⁰? De grote Spaanse humanist en pedagoog Vives, die met zijn *De subventione pauperum* zo dicht bij de Ieperse hervorming van 1525 stond, dat men hem — ongegrond — deze realisatie heeft toegeschreven ²¹, rept in dit werk met geen woord over het oprichten van openbare pandhuizen. Wel ziet hij het lenen van geld als één van de middelen om in de tekorten van de traditionele armenzorg te voorzien ²². Gillis Wyts, een Brugs jurist die als raadpensionaris deel uitmaakte van de humanistisch georiënteerde magistratenkring te Brugge, werkte in 1562 Vives' projekt uit tot een plaatselijk hervormingsplan voor deze stad. Hij is wél op de hoogte van wat er in Italië aan *Monti di Pietà* bestaat, noemt de Ieperse

18. In 1498. M. Weber, *o.c.*, p. 73.

19. P. Bonenfant, *o.c.*, VI (1927), pp. 216-220.

20. H. Pirenne, *Histoire de la Belgique des origines à nos jours*, dl. II, Brussel, 1949, p. 166, meent in de hervormingen van ca. 1525 een onmiskenbaar renaissancistische denkwereld te kunnen herkennen. Dit wordt echter ten zeerste betwijfeld door P. Bonenfant, *o.c.*, V (1926), pp. 897-904 en VI (1927), pp. 207-211.

21. F. Ehrle, *Beiträge zur Geschichte und Reform der Armenpflege*, (*Ergänzungshefte zu den «Stimmen aus Maria-Laach»*, 17), Freiburg i. Br., 1881, p. 33, nr. 1.

22. J.L. Vives, *De subventione pauperum, sive de humanis necessitatibus Libri II*, Brugge, 1526 (2de uitg.), lib. II, cap. 6. Over Vives: J. Theys, art. *Vives*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. IV, Brussel, 1970, kol. 913-928.

Leenbeurze en kondigt de oprichting van zo'n instelling te Brugge aan ²³.

Ondertussen was Joos de Wulf te Ieper de grote promotor geweest bij het in het leven roepen van de Leenbeurze. Te weinig is over hem bekend. Hij was priester, maakte deel uit van een familie die bij het stadsbestuur betrokken was ²⁴ en zou zich ook intens met de Ieperse hervorming van 1525 hebben ingelaten ²⁵. Uit een van hem bekende brief, op 22 augustus 1531 geschreven aan een onbekende korrespondent, leren we niet alleen dat hij vlot het Latijn hanteerde en zichzelf Judocus Lupus of Lupsus noemde, maar ook hoe hij stond tegenover de nieuwe aanpak van het armoedeprobleem. Hij beschouwt het als een grote vooruitgang dat de armen nu — door het bedelverbod — thuis blijven en niet langer de stad aflopen met als enig doel hoe dan ook medelijden op te wekken, dat zij nu de predikaties bijwonen en tot de sakramenten toetreden en dat men nu geen geschreeuw of geroep van bedelaars meer hoort in de huizen der burgers, hun stank de kerken niet meer verpest en in de herbergen niet langer dronkenschap, uitspattingen en diefstal regeren ²⁶. Als vertegenwoordiger van de burgerij blijkt De Wulf op de eerste plaats bekommerd te zijn om de rust en de orde in de stad; het meelijwekkende beeld van de arme hoort er niet meer bij zoals dat in de Middeleeuwse stad wel het geval was. Het is deze «moderne» visie op het armoedeprobleem die in de

23. E. Wytsius, *De continendis et alendis domi pauperibus, et in ordinem redigendis validis mendicantibus (...) consilium*, Antwerpen, 1562, f° 7-7v° en 68-69. Over Wyts: A. Roersch, art. *Wyts*, in: *Biographie Nationale*, dl. XXVII, Brussel, 1938, kol. 427-429.

24. Colard de Wulf, raadpensionaris, maakte op 10 september 1530 deel uit van de bijeenkomst waarop afgevaardigden van de Ieperse magistraat de zich tegen het reglement van 1525 verzettende bedelorden ontmoetten. J. Nolf, *o.c.*, p. 41.

25. *Ibid.*, pp. XXXIV en XLIII.

26. *Ibid.*, pp. 142-144, dok. XXI.

17de-18de eeuw zal leiden tot het opsluiten van de werkonwilligen in de tuchthuizen, ja zelfs van de andere marginalen als armen, zieken en bejaarden in de *hospitaux généraux* ²⁷.

Met negen andere burgers ²⁸ verzocht deze Joos de Wulf in 1534 het Ieperse stadsbestuur een openbaar pandhuis op te richten om de misbruiken van de geheime pandlening tegen te gaan ²⁹ en om de armen van de stad in hun nood tegemoet te komen. Door de voogd, de schepenen en de leden van de «gemene grote raad» der stad werd op 19 augustus van dat jaar een reglement uitgevaardigd aangaande de oprichting en de werking van de Leenbeurze. Vijf «regierders» werden aangesteld om toezicht te houden op haar werking: de voogd van de wezen, de stadsgriffier, een «regierder» van de Gemene Armen³⁰, één van de H. Geeststichting ³¹ en de pastoor van de St.-Maartenskerk ³². Jan

27. Bijv.: F. Coen, *Het Rasp- en het Spinhuis te Brugge vanaf hun ontstaan tot aan hun afschaffing (17e-18e eeuw)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.G., 1965-1966; G. Henry-Joris, *Tentatives liées-geoises pour créer un hôpital général au XVIIe siècle*, in: *Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis*, IX (1971), pp. 93-111. - Men leze vooral het hoofdstuk «Le grand renfermement» van M. Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique*, (*Bibliothèque des Histories*), Parijs, 1972, pp. 56-91.

28. Volgens bijlage 1: Jacob de Pape, Michiel de Corte sen., Nicolaas de Corte, Joos Lamsaem, Nicolaux van Houtte, Wullem van Heule, Wullem Zelverin, Jan Wouterman en Cornelis Mailliaert.

29. De pandlening van de geprivilegieerde leentafelhouders bleef evenwel bestaan zolang in de stad van regeringswege geen Berg van Barmhartigheid werd geopend. Zie bijv. de vernieuwing in 1625 van het oktrooi van de Ieperse leentafelhouder Anthoine Adriany: Algemeen Rijksarchief Brussel, *Geheime Raad*, Spaans tijdvak, cart. 1194 (Brussel, 17 febr. 1625).

30. De instelling der Gemene Armen verleende sedert de 13de eeuw bijstand aan de armen die door de armentafels onvoldoende geholpen werden. J. Nolf, *o.c.*, pp. 267-268.

31. De H.-Geeststichting ondersteunde de arme weduwen van de stad. J.E. Cornillie, *Ieper door de eeuwen heen*, Langemark, 1951, pp. 151-153.

32. Bijlage 2, art. 1. Deze samenstelling van het college van «regierders» bleef gehandhaafd tot het einde van de 18de eeuw.

Wouterman was de eerste «administrateur» of tafelhouder van de nieuwe leenbank. De «administrateur» werd op advies van de «regierders» door het kollege van schepenen en voogd aangesteld.

Enige verwantschap blijkt wel te hebben bestaan tussen onze Leenbeurze en de twee scholen voor arme kinderen die in 1542 (voor jongens) en in 1550 (voor meisjes) te Ieper werden opgericht³³. Het aantal «regierders» of «vaders» van deze scholen bedroeg eveneens vijf. Belangrijker is het feit dat zeven van de tien burgers die bijdroegen tot de instelling van de Leenbeurze, ook genoemd worden als stichter en/of «vader» van deze scholen³⁴. Vooral Joos de Wulf blijkt een centrale figuur te zijn geweest in de hervorming van de Ieperse armenzorg: hij was van dichtbij betrokken bij de oprichting van zowel de Gemene Beurze, de Leenbeurze, als de Arme Jongens- en de Arme Meisjes-school.

De financiering

Het beginkapitaal, dat op 19 augustus 1534 80 ponden groten bedroeg, hadden de initiatiefnemers aanvankelijk slechts te leen gegeven aan de Leenbeurze. Bij akte van 11 april 1535 werd deze som verhoogd tot 100 ponden groten en omgezet in een definitieve schenking. Dit geld — en wat er zou worden aan toegevoegd — mocht uitsluitend voor de belening van panden worden aangewend³⁵. De groei van het kapitaal van de Leenbeurze kan gemakkelijk worden nagegaan aan de hand van het hier in bijlage 1 gegeven overzicht van de middelen

33. J. Nolf, *o.c.*, pp. XXXI-XXXIV.

34. Namelijk: Joos de Wulf, Jacob de Pape sen., Michiel de Corte sen., Joos Lamsaem, Nicolaus van Houtte, Wullem Zelverin en Cornelis Mailliaert. *Ibid.*, pp. 172-173 en 240.

35. *Memorie ca. 1735*.

waarover de Leenbeurze in 1561 beschikte. De schenkingen gebeurden onregelmatig en namen af met het vorderen der jaren:

1534:	80 lb.gr.
1535-1539:	90 lb.gr.
1540-1544:	55 lb.gr.
1545-1549:	48 lb.gr.
1550-1554:	39 lb.gr.
1555-1561:	0 lb.gr.
totaal:	312 lb.gr.

De Leenbeurze werkte ook met geleende gelden, die door de eigenaars steeds terug konden worden opgevraagd. In 1561 bedroegen deze gelden 96 ponden groten. Noteren wij hier ook de speciale procedure die door Joos de Wulf in het werk werd gesteld bij een testamentaire schenking in 1551: hij schonk 40 ponden groten aan de beide armenscholen, maar stipuleerde daarbij dat deze som eerst gedurende zeven jaar ter beschikking diende te worden gesteld van de Leenbeurze om te kunnen voorzien in de belening aan de armen ³⁶.

Wie waren de geldschieters van de Ieperse bank van lening? Joos de Wulf zelf schijnt wel het grootste deel te hebben binnengebracht. Jan Wouterman, de eerste tafelhouder, deponeerde 20 ponden groten. Ook andere stichters hebben — zowel bij leven als bij testament — de Leenbeurze financieel op gang geholpen. Nog andere schenkers verkozen anoniem te blijven.

Aanvankelijk was het beschikbare kapitaal van de Leenbeurze eerder bescheiden. In 1561 bedroeg het een goeie 400 ponden groten. Door schenkingen en leningen moet het dan langzaam zijn opgelopen. Op het einde van het *Ancien Régime* bezat de Leenbeurze voor een kapitaal van 1170 gulden een rente ten laste van de

36. I.L.A. Diegerick, *o.c.*, dl. VII, Brugge, 1868, p. 279, nr. 2597, 21 maart 1550 (o.s.).

stad Ieper ³⁷ en een andere voor 1200 gulden ten laste van de kasselrij Ieper ³⁸; deze renten leverden jaarlijks een intrest van 4 % op. Een andere regelmatige bron van inkomsten voor de Leenbeurze was het in 1713 geërfde recht op één oord ³⁹ per in de stad Ieper binnengebrachte rasier ⁴⁰ kolen en zout ⁴¹.

De werking

Om te weten hoe de werking van de Leenbeurze georganiseerd was, moeten we haar reglementen nakijken. De eerste twee reglementen, uitgevaardigd door de Ieperse magistraat op 19 augustus 1534 en 9 oktober 1542, zijn niet bewaard. Een derde reglement dateert van 21 april 1607. De artikelen 4 tot 28 van deze ordonantie lijken een geheel te vormen; misschien gaat dit terug op één van de oudere reglementen. Daar ook de op 25 januari 1680 in druk gegeven versie van de reglementen betreffende de Leenbeurze niet voorhanden is ⁴², zijn wij hoofdzakelijk aangewezen op de *Ordre ende instructie nopende tfaict van de Leenbuerse ofte Berch van Charitate* uit 1607 (bijlage 2) om ons een beeld van de werking van het Iepers pandhuis te vormen ⁴³.

De belening gebeurde door de *ontfanghere ofte administratuer* op elke werkdag, uitsluitend aan inwoners van de stad en niet aan valse armen of aan rijken die hun nood alleen maar voorwendden, evenmin aan lediggangers, verkwisters of tussenpersonen die voor anderen kwamen lenen. Alleen *goet dat bewaerlick es* mocht ter

37. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1540, 16 en 18 sept. 1752.

38. *Ibid.*, 1541, 1 maart 1779.

39. Een oord is een munt ter waarde van het vierde van een stuiver.

40. De rasier is een Ieperse graanmaat ter waarde van het twaalfde van een mud.

41. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1542, rekening over de jaren 1787-1798.

42. De vier reglementen worden opgesomd in de *Memorie ca. 1735*.

43. Dit reglement regelde in de 18de eeuw nog steeds de werking van de Leenbeurze.

verpanding worden aangeboden, wat in de praktijk neerkwam op juwelen en kledingstukken. Goederen die ervan verdacht waren uit plaatsen te komen waar een besmettelijke ziekte heerste of van kerken afkomstig te zijn, dienden, evenals gestolen goed, te worden gemeden. Op het pand werd een beleensom uitgekeerd die drie kwart bedroeg van de door de ontvanger geschatte waarde. Aan één belener kon slechts tot drie ponden groten worden geleend.

De lossing van het pand gebeurde door restitutie van de beleensom zonder intrestbetaling en diende voor de grote panden binnen de drie maanden na de belening plaats te grijpen. Panden beleend voor maximaal anderhalf pond groten bleven zolang «staan» als in de plaatselijke lommerd; daarvoor beliep de wachttijd dus een jaar en een dag⁴⁴. Was een pand niet gelost vóór het verstrijken van de gestelde staantijd, dan kwam het in aanmerking om geveild te worden op de maandelijkse openbare verkopen van de «verlopen» panden. Werd het pand er voor minder verkocht dan erop beleend was, dan kon het verschil op de belener verhaald worden! Aanvankelijk werd een overschot — na aftrekking van de kosten der verkoping — ter beschikking van de belener gehouden, maar ingevolge een arrest van de Brusselse Raad van Financiën diende deze som sedert 1594 te worden overgemaakt aan de kas van de Gemene Armen⁴⁵. Uit de bewaarde rekening over de jaren 1787-1798 valt te berekenen dat de in deze jaren gehouden verkopen jaarlijks gemiddeld ca. 37 ponden parisis opbrachten⁴⁶.

44. Cfr. R. De Roover, *Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges. Italian Merchant-Bankers and Money-Changers. A Study in the Origins of Banking*, (*The Mediaeval Academy of America*, 51), Cambridge (Mass.), 1948, p. 132.

45. I.L.A. Diegerick, *o.c.*, dl. VI, Brugge, 1864, p. 296, nr. 2087, arrest van 5 dec. 1594.

46. 298-6-6 lb. sch. d. parisis voor de verkopen van 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793 en 1796. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1542.

Naast het instaan voor de goede gang van zaken bij de belening en de lossing en het toezicht houden op de verkopeningen, moest de tafelhoeder ook het beheer van het kapitaal van de Leenbeurze behartigen en regelmatig de rekeningen van de leenbank voorleggen aan de «regierders», tegenover wie hij verantwoording moest kunnen geven van zijn beleid. Voor dat alles werd hij van stadswege geremunereerd. Aanvankelijk was deze vergoeding afhankelijk van het aantal in de leenbank verrichte lossingen. Eerst ontving hij een halve stuiver voor een pand tot één pond groten en een stuiver voor een pand van één tot drie ponden groten⁴⁷. Later werd een tarief van drie schellingen parisis per pond groten ingesteld. In 1641 werd deze *gage* ingetrokken, maar toen de Leenbeurze daarop zo'n achteruitgang maakte, werd door het stadsbestuur op 10 mei 1661 beslist aan de tafelhoeder een vast loon van 100 ponden groten 's jaars toe te kennen⁴⁸. In de tweede helft der 18de eeuw beliep deze wedde 450 gulden, waarvan 300 door de stad werden betaald en 150 op rekening van de Leenbeurze kwamen⁴⁹. Daarnaast woonde de tafelhoeder nog gratis in het huis van de Leenbeurze, dat aan de noordzijde van de Recollettenstraat (de huidige Cartonstraat) gelegen was, en door de stad gehuurd en onderhouden werd⁵⁰. Hij was ook vrijgesteld van het verlenen van logies aan soldatenvolk en samen met één van zijn knechts vrij van nachtwacht.

47. P. De Decker, *o.c.*, p. 32, n. 3.

48. *Memorie ca. 1735*.

49. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1542.

50. In 1597 werd dit huis door een nieuw vervangen. In de voorgevel werd volgend opschrift aangebracht: «Wacht U van woeker / Leent zonder bate / Wt charitate / 1598». In de 17de-18de eeuw betaalde de stad jaarlijks aan de administrateurs van de kapel van O.L.V.-in-den-Tuin 84 lb. par. voor de huur van het pandhuis. A. Vandenpeereboom, *Ypriana. Notices, études, notes et documents sur Ypres*, dl. V: *Tuindag et Notre Dame de Tuine*, Brugge, 1881, pp. 76-77 en 298-299. - J.E. Cornillie, *o.c.*, p. 132.

Een armenleenbank?

Kan de Ieperse Leenbeurze een armenleenbank genoemd worden ⁵¹? De bedoelingen van de stichters, de statutair voorziene belening aan *schamele ende benaude personen*, de gratis belening en de beperking tot drie ponden groten per persoon wijzen in deze richting. Dezelfde karakteristieken treft men aan in de Brugse Berg van Charitate: daar werd aanvankelijk slechts tot tien, later tot twintig schellingen groten en in de 17de-18de eeuw tot twee ponden groten per pand beleend ⁵².

Interessanter nog dan de reglementaire beschikkingen zijn de gegevens over de feitelijke belening. Maar aangaande de Leenbeurze van Ieper is de dokumentatie daaromtrent zo goed als onbestaande. Er bleef niets meer bewaard dan twee lijsten van de panden aanwezig in de magazijnen van de leenbank op respectievelijk 21 juli 1732 ⁵³ en 5 februari 1798 ⁵⁴. Alleen de eerste lijst kan enig idee geven van de belening in de Leenbeurze, daar de tweede dateert uit de tijd dat de activiteiten van deze leenbank al lang niet meer normaal plaats vonden.

Zetten wij de gegevens van de eerste lijst (bijlage 3) om van ponden parisis in ponden groten en maken wij een klassifikatie der panden per halve pond groten beleensom, dan bekomt men volgende cijfers:

51. Cfr. P. Soetaert, *Een armenleenbank in de 18de eeuw: de «Berg van Charitate» te Brugge*, in: *Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis*, XI (1973), pp. 27-49.

52. Id., *De «Berg van Charitate»*, p. 66.

53. Algemeen Rijksarchief Brussel, *Rekenkamers*, reg. 44639.

54. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1542.

beleensom in ponden groten	aantal bewaarde panden			
	juwelen	stoffen	totaal	%
tot 1/2	352	2023	2375	60,5
1/2 - 1	403	245	648	16,5
1 - 1 1/2	285	36	321	8,2
1 1/2 - 2	177	9	186	4,8
2	92	2	94	2,4
2 1/2	87	1	88	2,2
3	213	—	213	5,4
totalen	1609	2316	3925	100,0

Deze 3.925 panden werden beleend voor een totaal van 31.352 ponden parisis, wat een gemiddelde beleensom per pand van ca. 13 schellingen groten oplevert. De gemiddelde beleensom van de panden die in hetzelfde jaar in de Brugse Berg van Charitate werden beleend, ligt lager: ca. 10 schellingen groten (= een half pond groten). In de volgende veertig jaar zou dit gemiddelde er trouwens nog verminderen tot 7 1/2 schellingen groten⁵⁵. Het gemiddelde van de Leenbeurze ligt dicht bij de gemiddelde beleensom der in de tien Bergen van Barmhartigheid op 31 december 1752 bewaarde panden, die op 15 schellingen groten kan berekend worden⁵⁶. Deze Bergen van Barmhartigheid waren in de 18de eeuw al lang geen liefdadigheidsinstellingen meer, maar op commerciële basis geleide instellingen voor kredietverlening⁵⁷. Vandaar hun hoge gemiddelde beleensom.

55. P. Soetaert, *o.c.*, pp. 91-92.

56. Men telde 143 518 panden beleend voor een kapitaal van 648 419-8-2 fl. ct. Algemeen Rijksarchief Brussel, *Bergen van Barmhartigheid*, 23.

57. P. Bonenfant, *Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'Ancien Régime*, (*Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques, Mémoires*, in-8°, 2de reeks, XXXV), Brussel, 1934, p. 156.

Hoe kan de relatief hoge gemiddelde beleensom per pand in de Leenbeurze verklaard worden? Daartoe dienen eerst nog twee andere aspecten van de belening te worden bekeken, die ons tevens zullen toestaan de vergelijking met de Brugse Berg van Charitate door te trekken⁵⁸. Vooreerst de verhouding kleine / waardevolle panden. Te Brugge was het relatieve aandeel van kleine panden groter dan te Ieper, waar wij vaststelden dat toch al 60,5 % van de panden voor minder dan een half pond groten beleend waren. Van een steekproef bestaande uit 2.607 panden te Brugge beleend in 1777-1788, werd 72,4 % beleend voor hoogstens een half pond groten⁵⁹. Meer nog wordt gereveleerd door de verhouding juwelen / textielgoederen in beide pandhuizen te beschouwen. Waardevolle juwelen kon men in de Brugse Berg niet verpanden; van gouden en zilverwerk werden er alleen trouwringen en kettinkjes aanvaard⁶⁰. Een steekproef van 1.866 panden beleend in 1780 en 1789 telde slechts 9 % gouden, zilveren of koperen voorwerpen en 91 % textielgoederen⁶¹. Die verhouding blijkt in de Ieperse Leenbeurze anders te hebben gelegen. Niet alleen waren de er in 1732 bewaarde panden voor 41,2 % juwelen en slechts voor 58,8 % textielgoederen, maar de 213 voor drie ponden groten beleende panden (slechts 5,4 % van het totaal) vertegenwoordigden er een kwart (24,5 %) van het totale beleende kapitaal⁶².

58. Daar voor de Ieperse Leenbeurze alleen de rekeningen over de jaren 1727-1732 bruikbaar zijn en voor de Brugse Berg van Charitate van de leen- en losboeken alleen die van 1777-1789 bewaard zijn, moet genoegen genomen worden met ongeveer een halve eeuw verschil in het vergelijkingsmateriaal!

59. P. Soetaert, *o.c.*, pp. 78-79.

60. *Ibid.*, bijlage IV (reglement op de werking van de Berg van Charitate, 28 juli 1663), art. XVI.

61. *Ibid.*, pp. 79-83.

62. Namelijk 7 668 lb. par. op 31 352 lb. par.

Al is de basis van voorgaande analyse zeer smal (er is geen ander materiaal beschikbaar!), toch leert zij ons iets over de eigen aard van de Leenbeurze. Het grote aandeel der kleine panden wijst op een zeker belang voor de lagere en arme bevolingsklassen⁶³. De gratis belening kwam de minder bedeelden die in plotse geldnood verkeerden, ongetwijfeld ten goede. Toch lijkt de Leenbeurze ons een minder specifieke armenleenbank te zijn geweest dan de Brugse Berg van Charitate. Het feit dat men er alle soorten juwelen kon verpanden en dat de maximale beleensom al vanaf de aanvang drie ponden groten bedroeg, heeft ongetwijfeld ook andere, rijkere burgers de gratis belening in de Leenbeurze doen verkiezen boven de lening op interest bij de geprivilegieerde lommerdhouder of — later — in de Berg van Barmhartigheid⁶⁴. Deze concurrentie zal er niet vreemd aan zijn dat de Ieperse Berg van Barmhartigheid veruit het laagste verrichtingencijfer had van de tien Bergen der Oostenrijkse Nederlanden⁶⁵.

Aan de werking van de Leenbeurze is met de annexatie van onze gewesten bij Frankrijk een einde gekomen. Een onherstelbaar verlies werd geleden toen de ontvanger der belastingen Cayeux op 26 november 1794 de gehele kasinhoud aansloeg en liet vervangen door de weinig geapprecieerde assignaten. Tot overmaat van

63. Cfr. het oordeel van de Ieperse magistraat over de Leenbeurze in de *Declaratie 1787*: «Cette fondation est d'un grand secours pour les pauvres. Ils y portent en gage leurs hardes et nippes sur les quels, de quelque valeur qu'ils puissent être, on ne donne jamais plus de dix huit florins, et toujours sans qu'on puisse exiger ou prendre aucune retenue d'intérêt, ce qui la distingue des Monts de piété appellez Lombards».

64. Over de Ieperse Berg van Barmhartigheid: J.E. Cornillie, *o.c.*, p. 97. Zie ook foto in: O. Mus, *o.c.*, tegenover p. 337.

65. In 1760 boekte men er 15 114 verpandingen tegen gemiddeld 44 227 in de andere Bergen. Algemeen Rijksarchief Brussel, *Bergen van Barmhartigheid*, 22, overzicht der beleningen van 1760 tot en met 1779.

ramp voor de instelling, werd houder Petrus Rabaut in 1795 verplicht alle voor niet meer dan 10 gulden beleenende panden te lossen zonder restitutie van de beleen-som ! Dat bracht het einde van de leenbank mee ⁶⁶. In 1798 heeft het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen nog voorstellen gedaan om de Leenbeurze terug op gang te brengen, maar zulks bleek onmogelijk ⁶⁷. Pas in 1804 zou de Ieperse bevolking met de heropening van de Berg van Barmhartigheid ⁶⁸ zich weer tot een openbare bank van lening kunnen wenden.

Besluit

Konden veel van de vragen die wij ons hier omtrent de Leenbeurze van Ieper stelden, bij gebrek aan documentatie slechts gedeeltelijk worden beantwoord, toch werd een en ander duidelijk over dit pandhuis. Het was de eerste van de drie stedelijke leenbanken die in onze streken werden opgericht en die zich van de later in respectievelijk het Noorden en het Zuiden ingestelde Banken van Lening en Bergen van Barmhartigheid vooral door hun intrestloze belening onderscheidden.

De oprichting van de Leenbeurze (1534) blijkt door de centrale rol van Joos de Wulf niet los te kunnen worden gezien van enkele andere initiatieven op het gebied van de armenzorg in die tijd te Ieper genomen: de instelling van een Gemene Beurze (1525) en de opening van een Arme Jongens- (1542) en een Arme Meisjesschool (1550). Al was de Leenbeurze een stedelijke instelling, toch diende haar kapitaal door partikuliere giften te worden opgebouwd. Haar stedelijk karakter komt tot uiting in de aanstelling door het stadsbestuur van de vijf «regierders» en van de «administrateur» of leentafelhouder. De

66. Archief C.O.O. Ieper, *Oud Regime*, 1542.

67. Stadsbiblioteek Ieper, hs. *Résumé chronologique des principaux faits concernant les divers hospices et fondations de la ville d'Ypres, 1797-1810*, reg. 2, 1er jour compl. VI (= 17 sept. 1798).

68. Op 2 april 1804. P. De Decker, *o.c.*, p. 284. Te Brugge kon de Berg van Charitate al in 1802 heropenen; de Berg van Barmhartigheid in 1806.

stad stond ook in voor de huisvesting van de Leenbeurze en voor de vergoeding van haar houder. Deze vergoeding was aanvankelijk evenredig met het aantal geloste panden; later werd een vaste jaarwedde toegekend.

De belening in de Leenbeurze vertoont veel gelijkenis met de in de vroegere pandhuizen ontwikkelde techniek van het beleenbedrijf. Specifiek zijn nochtans: de intrestloze belening, de belening aan arme inwoners der stad met uitsluiting van tussenpersonen, de beperking van de beleensom tot drie ponden groten en verschillende staantijden: drie maanden voor de grote en een jaar voor de minder waardevolle panden. Deze karakteristieken leren ons de Leenbeurze kennen als een instelling die zeker meer om de hulp aan armen en minder bedeelden bekommerd was dan de Banken van Lening en de Bergen van Barmhartigheid, die pure commerciële kredietinstellingen waren. Toch is zij niet zo'n uitgesproken armenleenbank als de Berg van Charitate te Brugge. Een (toevallige) blik die wij konden werpen in de magazijnen van de Leenbeurze in het jaar 1732, liet ons immers zien dat er nogal wat waardevolle juwelen in pand gehouden werden. Ons besluit moge dan zijn dat de Ieperse Leenbeurze, die gesticht was als een armenleenbank, door haar intrestloze pandlening van een speciale betekenis was voor de arme volksklassen, maar niet uitsluitend door hen bezocht werd.

P. SOETAERT,

Aspirant N.F.W.O.

Bijlagen

1. *Samenstelling van het eigen en het geleend kapitaal van de Leenbeurze te Ieper. Ieper, 16 maart 1561.*

A. Origineel: niet voorhanden.

B. Afschrift naar A: Algemeen Rijksarchief Brussel, *Rekenkamers*, reg. 46849, 2 fol. (kopie uit 1787).

Hier naer volgt t'fondament, de wortelle ende de groeyte van der Leenbeurse genaemt Mons Pietatis ofte den Berg van Goedertierenheyt, de welke by der Weth ende den gemeenen grooten Raede van Ipre den 19 dagh van oust in tjaer ons Heeren 1534 geinstitueert was ende den 9 van october 1542 wederom geapprobeert, geratifieert ende geconsenteert, ter begeerte ende versoeke van meestere Joos de Wulf, meestere Jacob de Pape presbyteri, Michiel de Corte d'Oude, Nicolaï de Corte, meestere Joos Lamsaem, Nicoulaux van Houtte, meestere Wullem van Heule, Wullem Zilverin, Jan Wouterman ende Cornelis Mailliaert als ontfangers met meer andere personen die dese selve Beursee tot eender masse van penninghen ter eeuwigheyden geincorporeert ende gefondeert hebben.

De partijen van de penninghen van der geincorporeerde masse tot den daghe van hedent 16 maerte 1561.

Alvooren den 19 oust 1534 was de masse geincorporeert by de voornoemde personen voor een fundament totter somme van	80 lb. gr.
Den 11 april 1535 nog by diversche personen	20 lb. gr.
Den 8 wedemaent 1536 van eene goede persoone, wiens naeme God bekent is, was de masse nog geincorporeert ende gemeest met	20 lb. gr.
Den 16 wedemaent 1537 by diversche personen	30 lb. gr.
Anno 1539 nog geincorporeert by Jan Wouterman en syn wyf, ontfanger van de selve Leenbeurse, met	20 lb. gr.
Den 20 sporckel 1541 van meestere Joos de Wulf, commende van eene goede persoone ter augmentatie van de masse, nogh geaugmenteert	30 lb. gr.
Den 20 april 1542 over testament geincorporeert by meestere Colaert de Wulf met	4 lb. gr.

Den 20 hoymaent 1542 door eene deughdelyke vrouwe met	20 lb. gr.
Den 20 novembre 1554 (1) geincorporeert by Michiel de Corte d'Oude met	20 sch. gr.
Den 9 oust 1545 door eene deughdelyke persoone	30 lb. gr.
Den 12 oust 1545 by meestere Joos de Wulf met	3 lb. gr.
Den 30 maerte 1545 over testament geincorporeert by vrouw Moere Zelfers met	20 sch. gr.
Den 7 novembre 1547 by Geraert de Roy ende Michiel de Corte de Jonge by testament van Michiel de Corte d'Oude met	4 lb. gr.
Den 20 sporkel 1549 by meestere Joos de Wulf	5 lb. gr.
Den 28 sporkel 1549 van eene deughdelycke vrouw persoone met	5 lb. gr.
Den 26 lauwe 1550 by eene deughdelyke persoone	20 sch. gr.
Den 28 novembre 1551 by meestere Joos de Wulf met	18 lb. gr.
Den 27 maerte 1552 par testament van meestere Joos de Wulf, presbyteri, met	20 lb. gr.
Somme van de voorseyde geincorporeerde penninghen	312 lb. gr.

Partien van penninghen in de masse van de Leenbeurse ingeleyt by diversche personen, op de retour theurlieder wederroepen, volgens de cedulen hemlieden danof gegeven.

Den 10 dagh van wedemaent 1544 ingelegt by meestere Joos de Wulf, meestere Joos Lamsaem, Wullem Zelverin, Jan Florizeune ende Pieter de Peau by retour volgens heurlieder cedula	20 lb. gr.
Item van Marie Rabaut, weduwe Guilliaeme Bueden, by retour volgens haere cedula	12 lb. gr.
Synde alsoo door diversche persoonen de leeninge op retour geaugmenteert totter somme van	96 lb. gr.

Cornelis Mailliaert, gecommiteert ter administratie van de penninghen van der Leenbeurse, hedent 16 maerte 1561 in camer voor myn heeren voogd ende schepenen van der stede van Ypre comparende ende overbrengende dit tegenwoordig cahier, verclaerde in zijn bevel ende administratie te hebben drie hondert twaelf ponden grooten de voorseyde Leenbeurse toebehoorende, die geincorporeert, gedestineert ende gegeven syn in eeuwicheden in vervoorderinge van de caritaete van der leeninge de inwoonende van de voorseyde stede te doene, naer der ordonnantien ende statuten op tfait van de selve leeninghe gemaekt, ende hem Cornelis overgegeven, ende voorts

(1) *Sic*, vermoedelijk 1544.

sesentnegentigh ponden grooten die subyet syn ter restitutie, soo tsaemen vierhondert twaelf ponden grooten, wanof hy gehouden is rekeninge, bewys ende relique te doene, dies versoght zynde, onder-teekent Huele met parafhe.

Collationné toorconden, clerc signant der stad Ipre,

(Ondertekend) de Haerne.

2. *Reglement op de werking van de Leenbeurze te Ieper.*
Ieper, 21 april 1607.

A. Origineel: niet voorhanden.

B. Afschrift naar A: Rijksarchief Kortrijk, *Stadscharters*, 644.

C. Afschrift naar B: Rijksarchief Brugge, *Kasselrij Ieper*, bruine pakken, 6977.

Orde ende instructie nopende tfaict van de Leenbuerze ofte Berch van Charitaten by maniere van provisie ende tot ander ordonnantie gheadviseert by myne heeren vooght, scepenen, raeden ende hoofmannen der stede van Ypre, volghende dauthorisatie hemlieden daertoe verleent by tgrooten ghemeene der zelve stede den XXIjen maerte XVc zessentneghentich laetsleden.

1. Alvooren dat omme tgene dependerende van de voorseyde Leenbuerze wel ende ghetrauwelick te administreren ende bezorghene sonder de voorseyde Buerze te vervlercken, voor regierders ofte superintendentes van de zelve ghecommitteert werden vyf persoonen, te wetene den upervooght van alle poorteren weezen, den greffier, een van de bursmeesters van den ghemeenen armen ende een van de vooghten ofte gouverneurs van den heylighen gheest, by myne heeren vooght ende scepenen daertoe te denommeren, metgaders den pastor van Sinte Maertens, volghende tversouck dies an tvoorseyde ghemeene ghedaen.

2. Item dat by advyse van de zelve vyf persoonen, myne heeren vooght ende scepenen committeren zullen een goet ghetrauwe ende ghestaet persoon voor ontfanghere ende administratuer van de zelve Burze, die de pennynghen daertoe ghedestineert zal ontfanghen ende by leenynghe onteghenen ende alle andere zaeken doen die de voorseyde Buerze concerneren. Daertoe alsnu bequame ghevonden hebbende den persoon van Gillis de Raedt, midts hem verbyndende de panden goet te houden ende souffisant voor tgene hy daerup zal gheleent hebben, ende voorts eede doende van hem ghetrauwelick te

quicten ende employeren der voorseyde administratie, zonder ten upziene van dies yet te nemen, ontfanghen, nemaer hem contenterende mette gaigen van der stede weghe hem toegheleyt ofte te legghene, niemandt faveur ofte andere onbehoorlicheynt hierinne te draghen, rekenynghe, bewys ende reliqua te doene tallen tyden dies vermaent zynde, ende andersins in als hem te reguleren naer dordonnantie ende instructie hem ghegheven ofte te gheven van myne voorseyde heeren ende de regierders weghe, zonder dies te zyn in ghebreke, ende voorts generalick ende specialick al te doene dat een goet ghetrauwe ontfangher van de Leenbuerze schuldich ende ghehouden es te doene.

3. Item omme de voorseyde Buerze te vervoorderen ende an alle de gonne die yet zullen willen gheven ofte leenen tot behouven van de voorseyde Burze, tot wat somme dat zy ghegheven werden by myne voornoemde heeren over ende uuter name van der stede volghende dautorisatie voorscreven goede brieven van verzeketheyt ende verbande thuerliedder contentemente, te wetene an de gene doende eenighe gifte ofte donatie, dat de pennynghen danof procederende ter eewicheyt wel ende ghetrauwe gheemployeert werden ten oorboire ende profpyte van de voorseyde Leenburze ende tot gheen ander ghebruuc voor zoo vele als in hemlieden wert. Ende zoo verre by fortune van oorloghen ofte andere ghewelt andersins ghebuerde, dat in zulcken ghevalle de stede verbonden blyven zal de voorseyde pennynghen wederomme up te legghen ende furnieren tot behouwe van de voorseyde Burze, zoohaest alst tzelve bequamelick zal connen gheschieden tghewelt cesserende, ende dat metten interesse daeranne clevende den pennynck xvj^e, oock tghewelt gheduerende midts de zelve interesten applicquierende ten profpyte van de voorseyde Buerze ofte by faulte van dien tot profpyte van het Semenarium ofte andere by de donateurs ghedenommeert ofte te denommeren, twelck daeranne recht ende actie hebben zal, zoo verre als tvoorseyde interest in de Buerze niet gheleyt en zy binnen drie maenden naer sommatie. Ende angaende de gene die tot de voorseyde Buerze yet leenen zullen, de zelve werden brieven ghegheven zulce als vooren van de pennynghen commende, van de zelve pennynghen weder te gheven, ende restitueren de principale pennynghen uut de voorscreven Buerse, ofte in cas van tcesseren van diere, van stede weghe ten daeghe by hemlieden besproken, ende dat met interest als vooren naer manynghe, om by den leendere besteedt te worden zoo zyne discretie ghedraghen zal, midts den voorseyden ontfanghere ofte de stede daertoe vermanende drie maenden van te vooren, updat hy daertoe zyne gereedschap maken mach in tyden ende wyken.

4. Ende angaende den voorseyden ontfanghere ofte administratuer zal hem voorts reguleren naer dinstructie hiernaer volghende tot ander ordonnantie.

5. Te wetene dat hy niemandt leenen en zal dan inwoonenden deser stede.

6. Ende dat schamele ende benaude personen die om schamelick den cost te winnen dies ghebreck hebben, andere rycke ende ghes-taete personen die noodt rekenen daer gheene en es, zal hij ontzeggen, ende insghelix voorby zenden die ledighe ende onnutte personen ende die thuerlieden verquisten.

7. Ende en zal niet leenen an boden ofte tusschenspraken comende uut andere lieden name, maer den gheenen diet angaet, omme te schuwen de behendicheyd en die daerup zouden moghen loopen.

8. Ende omme tzelve verzekeren, zal dies moghen verzoucken affirmatie van den gheenen die de leenynghe begheeren zullen ofte voor hemlieden es ofte niet, in cas van twyffelachticheyt ende indien hem dynct daertoe redene te wesen.

9. Ende en werdt niet ghehouden te leenen dan up goet dat bewaerlick es, ende dat niet lichte arghen en mach, als juweelen, cleederen zonder vellen, tin, eerewerck en dierghelicke.

10. Niet te leenen boven de somme van iij pont grooten an een persoon, ende niet langher dan voor den tyt van drie maenden in tregardt van de panden excederende de dertich schellynghen grooten, ende vandaer nederwaert zoo langhe als de panden in den Woucker ghetolereert worden, omdat men te meer personen zoude gheriefven ende secoureren.

11. Ende en zal oock niet moghen leenen dan met ghevalueerden gelde ende zulck weder ontfanghen om de onghestadicheyt van de munte.

12. Ende en werdt niet ghehouden te leenen dan up pant dat een vierde meer weerdich wert naer consient by hem gheestimeert, dan de leenynghe bedraecht, om hem te verhouden van de schade, die daerup zoude moghen vallen.

13. Item zal alle de personen die leenynghe begheeren alvooren vraghen of zy tevreden zyn den pandt te laeten vercoopen thende drie maenden ofte voorscreven ghezetten tyde, zo verre als zy die onder-tusschen niet en lossen, midts voorgaende sommatie generale by hallegbode ende cloppen van der venduwe naer costume, doende thalleghebodt achte daeghen van te voeren, zonder breder wettelicheden daertoe te moeten oorboiren, refuserende de leenynghe zoo verre zy daerinne zwaericheyt maken.

14. Ende zal van maende te maende venduwe houden van de panden die ten dien tyde werden verlooopen ende ghebleven onghelost, ofte andersins alst de regierders goet vynden zullen, midts voorgaende generale vermanynghe ofte sommatie ter bretesque ende by tcloppen van den coopdach als voeren.

15. Ende dit al met ghereeden ghelde te betaelene ende zonder uutstel, midts de Burze niet stille staen en mach.

16. Ende zal den ontfanghere contrerolle houden van de venduwen, zonder dat hem gheoorloft wert eenighe panden te coopen of te vercoopen by der handt op peyne van privatie ofte andersins ter discretie.

17. Angaende doncosten clevende an de zelve vercoopynghen, zal die distribueren up de vercochte panden, an Marq la Bure ten naesten hem doende, ten eynde van elck dies te myncken zyne portie zonder meer ende tsurplus te furnieren an den ghenen dies gherecht zynde promptelick ende zonder weygherynghe ofte dilay.

18. Item en zal niet moghen leenen up bortocht zekere ofte bezet om niet te vallen in achterloop ofte vervolch.

19. Item ghenomen den pandt sinisterlick vercreghen ware en zal nochtans niet mogen ghelicht zyn, dan furnieren de pennynghen daerup gheleent.

20. Ende zoo verre tpandt vercocht zynde te cort quame, den ontfanghere zal zyn active houden omme de cortheyt te verhaelen up den gheenen die tpannt beleent heeft zoo hy rade wert, midts hy tzelve in regardt van de Burze heeft tzyne plichte zoo voorscreven es.

21. Item den voorseyden ontfanghere wert ghehouden telcken drie maenden ende andersins dies verzocht zynde an de voorseyde regierders ende superintendenten rekenynghe ende bewys te doene van zyne handelynghe ende administratie up zulcken voet als de zelve regierders adviseren zullen voor tbeste, houdende ten dien fyne goet ende ghetrauwe bouck van den ontfanck ende uutgheven ende andersins zoo dat behoort.

22. Ende zal oock den voorseyden ontfanghere ghehouden zyn neerstighen toesich te nemen, dat hy niet en ontfanghe eenighe panden commende uut plaetsen suspect van de smettende zichten. Ende zoo verre zulx ghebuerde, zal die moghen refuseren tot ordonnante van de regierders naer dat zy gheinformeert werden van de sicke, kiesende altyts tzeckerste voor tonzekerste.

23. Ende om dit inconvenient te schuwen, zal by halleghebode ende vorme van poleticque ordonnantie elcken verboden zyn zoo men verbyedt by dese zulcke panden te bryngghen up de boete van lxj ponden parisis, een derde den heere, ende die tweede derde deelen ten profyfte van de Buerze ende boven dien arbitraire correctie.

24. Zal oock hem wachten te leenen up eenighe goedyngghen ofte panden suspect van toe te behooren eenighe kercke ofte andersins te commen van quader handt, nemaer zal vermoghen die inne te houden, verstellende den persoon daarmede commende tot hy naeder zoude gheinformeert zyn van der zake.

25. En zal oock niet leenen up zondaeghen of mesdaghen, ten eynde van die niet te belemmeren ende retarderen den goddelicken dienst.

26. Ende zal den administratuer van den voorseyden Berch hebben voor zynen dienst ende het onderhoudt van tgonne voorscreven, in den eersten huushuere voor niet, ende vry wesen van alle lasten ende oncosten die men up thus van den voorseyden Berch zoude moghen heeschen.

27. Ten anderen vry van logement van soldaten, oock exempt van de wachte met eenen zyner dienaren die hem met de affairen van den Berch occuperen zal zonder meer, midts voor hemlieden beede stellende ter zeker wacht een persoon bequame ende souffisant.

28. Ten derden ende laetsten zal hebben ende ontfanghen in advenante van drie schellynghen parisis van t'pont grooten van de gheloste panden, danof hy billietten telcker rekenynghe den toezieners ende regierders overleveren zal, omme daerof ghemaect te zyne totale somme.

29. Ende zoo by den IIen article deser instructie ghezeyt es daertoe bequame ghevonden te zyne den persoon van Gillis de Raede, die hem verbynden zal zoo hy verbyndt by dese zyn persoon ende goet, ende speciaelick eyst noodt, de panden goet ende souffisant te houdene voor t'gonne hy daerup zal gheleent hebben, ende voor de masse van den Berch, zoo in proprityte als leenynghe competerende, telcker rekenynghe ende t'zinen afscheeden te verandwoorden, ende die goet te doene. Es besproken zoo verre zulx ghebuerde als by den IIJen article belooft es van der stede weghe an den gonnen die den Berch by gifte ofte leenynghe vervoorderen zullen, te weten dat by fortune van oorloghe ofte ander ghewelt, oock door den brant zonder zyne culpe ofte van zyne huusghezinne, ofte duer het afsterfven van de gonne van huuse door de contagieuse siecte de panden tot niet ghebrocht wierden (danof Godt den Berch believe te bewaren), in zulcke ghevalen en zal den jeghenwoordighen administratuer nochte zyne successeurs daervooren niet en andwoorden maer zullen ghes-taen ende dies ontslegghen zyn met bewys van huerlieden laetste rekenynghe. Dus in cas van contagie ende afsterfven als vooren, zullen van stede weghe eenighe persoonen van goeder trauwen, tzy religieusen ofte andere, ghecommiteert wesen tot toezicht ende bewaerensse van den Berch ende alle de panden van dien dependende.

Aldus de voorscreven poincten ende articlen gheconcipt ende gheadviseert by myne voorseyde heeren vooght, scepenen, raden ende hoofmannen, uut crachte van de autorisatie voorscreven, ende anderwarf ende laetst by de zelve heeren vuerzien, ghesloten ende ghearresteert den XXJen van april XVJc zeven. My toorconden.

Ghecollationneert jeghens de voorseyde originele instructie ende daermede bevonden accorderende. My toorconden,

(Ondertekend) Vandebrouke.

3. *Overzicht van de panden aanwezig in de Leenbeurze te Ieper medio 1732.*

Naar de rekening van de Leenbeurze over de jaren 1727-1732, gesloten op 21 juli 1732: Algemeen Rijksarchief Brussel, *Rekenkamers*, reg. 44639. In lb. sch. d. par.

beleensom per pand	juwelen		stoffen	
	aantal	kapitaal	aantal	kapitaal
36 lb.	213	7668- 0- 0	—	0- 0- 0
30	87	2610- 0- 0	1	30- 0- 0
24	92	2208- 0- 0	2	48- 0- 0
20	92	1840- 0- 0	4	80- 0- 0
18	85	1530- 0- 0	5	90- 0- 0
16	71	1136- 0- 0	1	16- 0- 0
15	35	525- 0- 0	4	60- 0- 0
14	69	966- 0- 0	9	126- 0- 0
12	110	1320- 0- 0	22	264- 0- 0
10	83	830- 0- 0	43	430- 0- 0
9	68	612- 0- 0	25	225- 0- 0
8	82	656- 0- 0	37	296- 0- 0
7	67	469- 0- 0	55	385- 0- 0
6	103	618- 0- 0	85	510- 0- 0
5	88	440- 0- 0	143	715- 0- 0
4	94	376- 0- 0	285	1140- 0- 0
3	79	237- 0- 0	252	756- 0- 0
50 sch.	34	85- 0- 0	182	455- 0- 0
40	32	64- 0- 0	269	538- 0- 0
30	16	24- 0- 0	258	387- 0- 0
24	4	4-16- 0	157	188- 8- 0
20	2	2- 0- 0	237	237- 0- 0
16	2	1-12- 0	102	81-12- 0
12	—	0- 0- 0	73	42-16- 0
10	1	0-10- 0	27	13-10- 0
8	—	0- 0- 0	25	10- 0- 0
6	—	0- 0- 0	12	3-12- 0
4	—	0- 0- 0	1	0- 4- 0
totalen	1609	24222-18- 0	2316	7129- 2- 0